

DE FRIESCHE RADIO INDUSTRIE

Gidi Verheijen

Dit jaar is het 100 jaar geleden dat John Beenen zijn bedrijf "Bureau voor Techniek en Electro-Techniek" oprichtte. Gedurende enkele jaren (ca. 1924-1933) hield hij zich tevens bezig met de bouw van radiotoestellen en aanverwante apparatuur, onder de naam Friesche Radio Industrie. Diverse

radio's, plaatstroomapparaten en radio-meubels verlieten zijn werkplaats, waarvan gelukkig enkele exemplaren bewaard zijn gebleven. Zijn familie beschikt ook nog over een ruim archief, zodat het mogelijk was de activiteiten van deze ondernemende Fries te beschrijven en in foto's te tonen.

Omwervingen van John Beenen

Op 31 juli 1881 wordt Johannes Beenen (roepnaam Jo, later John) geboren in het Friese Langezwaag, als tweede in een gezin met acht kinderen. Hij is de zoon van Hendrik Bonnes Beenen (herbergier en koopman) en van Trijntje Johannes Hof.

Langezwaag is een van de 16 dorpen die samen de gemeente Opsterland vormen. Andere dorpen die tot de gemeente Opsterland behoren en verder in deze geschiedenis van

• John Beenen op ongeveer 47-jarige leeftijd.

John Beenen voorkomen zijn Gorredijk, Lippenhuizen, Terwispel, Tijnje en Ureterp.

Al vroeg blijkt John Beenen een sterke belangstelling voor techniek te hebben. Hij is nog maar een tiener als hij omstreeks het jaar 1900, samen met zijn vrienden Jan van der Vegt en Sietse Teijema, een 'bioscooptoestel' construeert, waarmee zij in de omgeving smalfilms vertonen. De lichtbron is een zogenaamd kalklicht. Het bestaat uit een cilindertje van ongebluste kalk, dat door een waterstofvlam zo sterk wordt verhit dat het een fel wit licht uitstraalt.

Van 1901 tot 1906 houdt John zich met name in Amsterdam op. Het is niet precies bekend waar hij dan werkt of in dienst is. In 1902 werkt hij in elk geval enige tijd als elektricien op de buitenplaats Aardenburg in Doorn (voor het bedrijf van H. Doyer, "Complete installaties voor elektrische verlichting en krachtoverbrenging"). Ook blijkt uit correspondentie dat hij in Groningen heeft vertoefd.

In de periode 1906-1913 maakt John een hele reeks omzwervingen door Europa. Medio 1906 treedt hij in dienst als monteur bij AEG in Berlijn en voert hij montage-opdrachten uit in de omgeving van Berlijn. Begin september 1908 verlaat John Beenen Berlijn en maakt hij een lange reis (per trein, per boot en te voet), die hem via Tsjechië, Duitsland en Oostenrijk naar Zwitserland voert. De plaats van bestemming is Zürich, waar zijn oudere broer Bonne woont en waar hij later in de maand arriveert. Hij vindt hier werk, dat hem evenwel niet bevalt en daarom reist hij enkele dagen later al weer verder. Eind oktober is hij aan het werk in Wettingen (25 km ten noordwesten van Zürich). Eind januari of begin februari 1909 vindt hij werk in Schaffhausen en begin mei in Basel.

Begin juli 1909 reist zijn verloofde Jantje Holtuis, met wie hij sinds 1904 verking heeft, voor een gezamenlijke vakantie van Groningen naar Zwitserland. Samen bezoeken ze diverse plaatsen en steden in Zwitserland en Italië. Eind oktober verlaat John Beenen zijn post in Basel en vertrekt hij naar Frankrijk. Hij vindt na enige tijd werk op een sanatorium (Asile National du Vésinet) en woont dan in Saint-Germain-en-Laye, een voorstad van Parijs. Vanuit deze plaats schrijft hij eind 1909 een brief aan zijn jeugdvriend Jan van der Vegt en meldt daarin dat hij er vaak aan denkt om samen met hem een zaak te beginnen. In een brief van juli 1910 komt hij hierop terug, waarbij hij ook de naam van Sietse Teijema als mogelijke partner noemt.

Begin 1911 keert John naar Nederland terug om op 9 februari in Groningen in het huwelijk te treden met zijn verloofde Jantje. De volgende dag gaan ze samen met de trein alweer richting Frankrijk.

Gedurende ruim twee en een half jaar woont en werkt John als elektricien op wisselende plaatsen in Frankrijk (Granville, Bagnolles en Saint Germain). In Granville wordt op 7 februari 1912 zoon Henri Jean geboren.

John heeft weer een paar keer schriftelijk contact met Jan van der Vegt, waarin hij opnieuw de oprichting van een gezamenlijke onderneming (in Friesland) bepleit. Hij denkt als activiteit aan het oprichten van cinema's, de verhuur van speelfilms en de levering van projectie-apparatuur. Om een vliegende start te maken wil hij beginnen met de aanleg en het onderhoud 'van alles wat tot de electriciteit behoort', het vestigen van een reparatie-inrichting voor auto's, rijwielen en naaimachines en de verkoop van fotoartikelen, platenspelers en grammofonplaten.

Voltawerk

Begin oktober 1913 keert de familie Beenen naar Nederland terug en houdt John zich bezig met de oprichting van de N.V. Voltawerk, een onderneming "tot exploratie en exploitatie van techniek en electrotechniek". Nog voor het einde van het jaar is de oprichting een feit. Vestigingsplaats is Gorredijk en directeurs zijn John Beenen en Sietse Teijema. Zij zijn tevens aandeelhouder, net als o.a. Jan van der Vegt. Het werkterrein omvat complete elektrische installaties voor bedrijven, gas-, olie- en elektromotoren, dynamo's en transformatoren, telefoons, elektrische schellen en bliksemafleiders. Het jaaroverzicht van 1915 meldt dat er 20 bliksemafleiders zijn geplaatst, 49 telefoon- en schelininstallaties zijn aangelegd of gewijzigd en 34 machines en motoren zijn gerepareerd. In 1917 levert het bedrijf de machines voor de Coöperatieve Zuivelfabriek in Langezwaag.

Eigen bedrijf

Per 1 januari 1920 neemt John Beenen ontslag als directeur van Voltawerk en begint hij, samen met compagnon Hendrik Jan van Engeland, oud chef-monteur bij Voltawerk, in Gorredijk een eigen bedrijf: de "Technische en Electrotechnische Handelsvereniging Firma Beenen en Van Engeland & Co". Het werkgebied van de firma omvat complete elektrische installaties voor licht en kracht en het leveren en installeren van machines voor de kleinindustrie. Lang duurt de samenwerking niet, want na twee maanden gaat John Beenen alleen verder onder de naam "John Beenen, Bureau voor Techniek en Electro-Techniek". Hij handelt in o.a. aggregaten, elektrische verlichting, bliksemafleiders en zelfs padvindermessen.

Friesche Radio Industrie

In 1924 vinden we de eerste tekenen dat John Beenen zich bezighoudt met de vervaardiging van radiotoestellen. Waarschijnlijk is dat mede te danken aan Philippus Foppe Salverda (een MTS-er, geboren in Sexbierum), die hij in april 1924 in dienst neemt. Salverda heeft namelijk een grote passie voor radio. Hij bouwt batterijtoestellen, gevoed met een 4-volt accu voor de gloeispanning en een 90-volt batterij voor de anodespanning.

Op 23 oktober 1925 verschijnt zijn eerste advertentie voor radiotoestellen in de Heerenveensche Koerier en op 7 januari 1926 kondigt John Beenen in de plaatselijke periodiek De Woudklank een prijscourant voor radiotoestellen en onderdelen aan. Deze prijscourant omvat 1-lamps detectoren en ontvangers tot 4 lampen, voor primaire of secundaire ontvangst (resp. type A en type B), en toestellen in een luxe uitvoering met 3 of 4 lampen. De kasten zijn standaard van massief eikenhout, maar op verzoek ook in andere houtsoorten leverbaar.

Behalve plaatstroomapparaten en gelijkrichters zijn radiolampen, batterijen, accu's, telefoons en luidsprekers als toebehoren verkrijgbaar. Spoelen worden in eigen huis gemaakt, aanvankelijk met de hand, maar later met een eenvoudige spoelwikkelmachine, die is aangeschaft op de Leipziger Messe.

De vervaardiging van kastjes en meubels wordt uitbesteed bij een timmerman in Ureterp.

• Foto van ontvanger van het type A4 (0V3) met 4 lampen.

• Batterijontvanger van het type A3 (0V2), een van de eerste toestellen van John Beenen (waarschijnlijk 1925), uitgevoerd met een detector en 2 LF-lampen. Via de 3 kijkvenstertjes rechts boven kan het gloeien van de lampen ingesteld worden. Onder de kijkvenstertjes bevinden zich de instelknoppen voor de gloeistroomweerstand. De schakelaar boven de zwarte afstemknop schakelt de antennekring van serie naar parallel. Linksboven bevindt zich de 11-standen golfbereikenschakelaar, daaronder de terugkoppeling en helemaal links onder de aan-uit-schakelaar voor de gloeispanning. Afmetingen: b x h x d = 53,3 x 38,1 x 29 cm.

Bestel No.	OMSCHRIJVING.	Aant. lampen	PRIJS.
PRIMAIRE ONTVANGST.			
A 1	1 lamp Detector	1	f 90.—
A 2	1 " " 1 Laagfreq.	2	- 116.—
A 3	1 " " 2 "	3	- 150.—
A 4	1 " " 3 "	4	- 175.—
D 3	In uitvoering en prijs gelijk aan A 3, doch speciaal geschikt daar waar geen gelegenheid is voor 't laden van accu's, omdat elementen vóór 't voeden der lampen zijn ingebouwd.		
SECUNDAIRE ONTVANGST.			
B 1	1 Hoogfreq., 1 detector	2	- 116.—
B 3	1 " 1 " 1 Laagfreq.	3	- 150.—
B 4	1 " 1 " 2 "	4	- 175.—
	Bovengenoemde toestellen zijn voorzien van een gebeitst eikenhouten kast. De prijzen zijn zonder toebehooren.		
LUXE UITVOERING.			
C 3	In massief eiken houten kast met afsluitbare deuren. Deze kasten zijn compleet met alle toebehooren, als: lampen, anode batterij, 4-volts accu in kist, 54 A.-U., 1 telefoon en 1 luidspreker. Big., Ben. van 65 gulden, 3 lamps, compleet met voltmeter en hoofdschakelaar	3	- 390.—
C 4	Dezelfde kast, doch met 4 lampen, verder toebehooren als bovengenoemden schakelaar voor 3- of 4-lamps en Big. Ben. luidspreker à 65 gulden met voltmeter en hoofdschakelaar.	4	- 425.—
	Deze kasten zijn in elke gewenschte houtsoort leverbaar. De bediening dezer toestellen geschiedt volgens een nieuw afstem-systeem, waardoor eenvoudige bediening en zuivere onvervormde weergave . Niettegenstaande deze belangrijke voordeelen is de prijs van deze toestellen, vervaardigd van de allerbeste onderdeelen, zonder concurrentie.		

• Pagina met de leverbare ontvangers uit de eerste prijscourant voor radiotoestellen (1926) van John Beenen - Gorredijk, "Bureau voor Techniek en Electro-Techniek".
Noot: Het type B1 is een drukfout en moet als B2 gelezen worden.

In april 1926 vertrekt medewerker Salverda naar Van der Heem & Bloemsma in Den Haag. Later zal hij bij Philips in dienst treden en co-auteur zijn van het in 1954 verschenen boek *Van het electron tot de super*. Ondanks dat vertrek blijft John Beenen radiotoestellen fabriceren en verkopen, naast producten als strijkijzers, schemerlampen, broodroosters, bedkruiken en stofzuigers. Behalve radio's van eigen fabricaat levert hij ook toestellen van andere merken, zoals Telefunken, Seibt en Lorenz. De door hem toegepaste onderdelen zijn o.a. van het fabricaat Lissen, General Electric en Philips.

- Foto van een batterijontvanger B4 (1V2) uit ongeveer 1926, met in het midden onder de golfbereikenschakelaar, links en rechts daarvan de afstemming en terugkoppeling, boven links de serie-parallel-schakelaar en boven rechts de schakelaar om het toestel op 3 of 4 lampen te laten werken.

Uit een brief van 7 juni 1928 van John Beenen aan een klant in Wynjeterp blijkt dat hij intussen een reeks nieuwe radiotoestellen heeft ontwikkeld, deels weliswaar met dezelfde typeaanduiding als in de prijscurant van 1926, maar toch met andere eigenschappen. Bijzonder is nu namelijk dat de toestellen behalve voor voeding met accu, batterij en PSA ook leverbaar zijn voor algehele wisselstroomvoeding.

De modellen zijn de 3-lamps types A3 (met losse spoelen), B3 en C3 en verder de 4-lamps types C4 en D4. Het type D4 is een toestel in luxe uitvoering met een onderkast voor de

berging van toebehoren en met een verlichte front-schaal.

- Luxe radiosalonkast, met achter de klep ruimte voor plaatsing van het chassis van een radiotoestel. Daaronder bevindt zich een lade voor kleine spullen en daaronder een ruimte met deur voor het opbergen van accu's,

batterijen en eventueel een plaatstroomapparaat. Afmetingen: $b \times h \times d = 48,0 \times 93,5 \times 37,7$ cm.

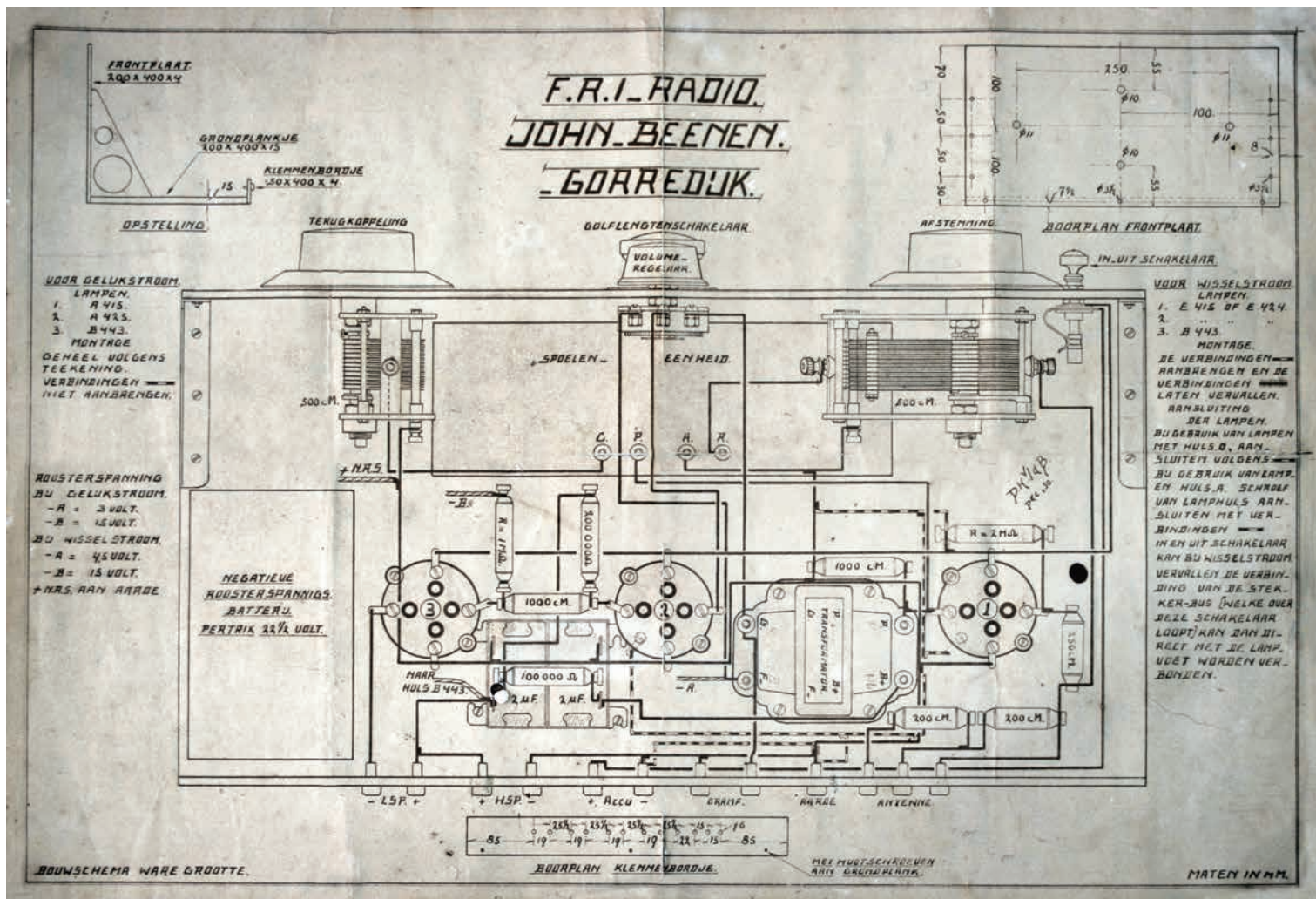
- Radiokastje met deurtjes.

- Batterijtoestel van het type A3 (0V2). De toegepaste eindlamp B443 wijst op een oorsprong van 1928 of later. Links de fijnregeling voor de terugkoppeling, rechts voor de afstemming. Midden boven een volumeregelaar (voor de grammofoon), midden onder de golflengteschakelaar en links onder de aan-uit-schakelaar voor de gloeispanning. Afmetingen: $b \times h \times d = 42,0 \times 22,6 \times 21,4$ cm.

- Inwendige van het hiervoor afgebeelde batterijtoestel, met van links naar rechts aansluitingen voor de luidspreker, anodespanning, gloeistroomaccu, grammofoon, aarde en drie antenne-ingangen. De batterij voor de negatieve roosterspanning bevindt zich in het toestel.

• Schema van het hiervoor getoonde batterijtoestel, met de lampenbezetting zoals in de linker kolom vermeld (A415, A425 en B443). In de rechter kolom is de lampenbezetting vermeld voor wisselstroomuitvoering (tweemaal E415 of E424 en B443) en de wijzigingen die daarvoor in de bedrading moeten worden aangebracht. Het schema is in 1930 getekend door Dirk van der Bijl, die 50 jaar in dienst van de firma zal blijven.

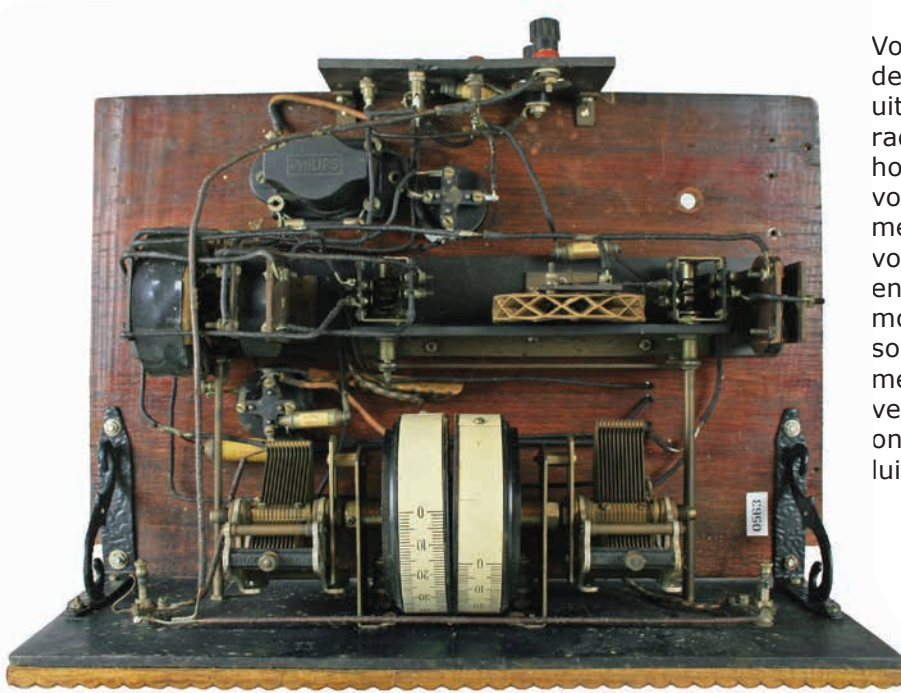
• Foto van een complete ontvanger, waarvan het binnenwerk gelijk lijkt te zijn aan het chassis van het RAM.

• Dit radiomeubel is een B4 (1V2). Het is een 4-lamps batterijtoestel, met de lampen A442, A415, A415 en B406. Het is ingericht voor voeding met een plaatstroomapparaat, dat de benodigde spanningen kan leveren: 4V voor de gloeispanning, -9 en -15 V voor de n.r.s. en 60 en 160 V voor de anodespanning). Het toestel is geschikt voor ontvangst van middengolf en langegolf (met knop links). De knop rechts is voor de terugkoppeling. In het midden bevinden zich de twee knoppen voor de fijnafstemming (met Pilot-afstemcondensatoren). Het toestel dateert van 1928-1929. Afmetingen: b x h x d = 48,5 / 54,8 x 102 x 30,4 cm.

Noot: Waarschijnlijk is de luidspreker later in de deur gemonteerd.

- *Chassis en front van een 3-lamps batterijtoestel van het type B3 (1V1) uit ongeveer 1928. In het midden de fijnafstemming (met Pilot-afstemcondensatoren), links daarvan de MG-LG-schakelaar en rechts de terugkoppeling. Met de duw-trek-schakelaars links en rechts onder kunnen de eindlamp of alle lampen uitgeschakeld worden. Afmetingen: b x h x d = 42,0 x 20,8 x 32,5 cm. Collectie: Radio Amateur Museum (RAM), Reusel.*

John Beenen adverteert voor zijn bedrijf vooral in het Nieuwsblad van Friesland (Hepkema's Courant). De advertentie waarin hij zich voor het eerst afficheert met de naam F.R.I. c.q. Friesche Radio Industrie verschijnt pas op 5 juli 1929.

In landelijke radiotijdschriften en kranten zijn geen redactionele berichten over of advertenties van John Beenen of de F.R.I. aangetroffen.

- *Advertentie in Het Nieuwsblad van Friesland (Hepkema's Courant) van 5 juli 1929 met de eerste vermelding van F.R.I. en Friesche Radio Industrie.*

Voor het seizoen 1929-1930 brengt de Friesche Radio Industrie een uitgebreide catalogus uit met radio-ontvangtoestellen en toebehoren. De ontvangers zijn geschikt voor gelijkstroomvoeding (voeding met accu en batterij of PSA) of voor algehele wisselstroomvoeding en zijn leverbaar als een tafelmodel of salonmeubel. Als accessoire zijn luidsprekers van diverse merken, PSA's en gelijkrichters verkrijgbaar en daarnaast sierlijke onderzettafels met ingebouwde luidspreker ('Tablephone').

F. R. I. Ontvangtoestel Serie A
In moderne kast van Slavonisch eiken.

Een product van ervaring. Schitterende weergave. Zeer selectief. Eenvoudig in bediening.

Type A. 3 w. 3-lamps algeheel wisselstroomtoestel
Prijs incl. Philipslampen . . . f 215.—

Type A. 3 g. 3-lamps gelijkstroomtoestel
Prijs incl. Philipslampen . . . - 145.—

Type A. 4 g. 4-lamps gelijkstroomtoestel
Prijs incl. Philipslampen . . . - 170.—

Eenvoudig onderzettafeltje voor dit toestel . . . 8.50

Antenne aanleg (buiten antenne), uitvoering geheel overeenkomstig de assurantie-voorschriften, inclusief bliksemafleider, grondleiding en werkloonen 19.—
echter buiten eventueel te leveren mast.
(Alleen geldig in de provincie Friesland.)

F. R. I. Ontvangtoestel Serie B
Kast Slavonisch eiken met afsluitbaar deurtje.

Type B. 3 w. 3-lamps algeheel wisselstroom
Prijs incl. Philipslampen f 240.—

Type B. 4 w. Dito 4-lamps
Prijs incl. Philipslampen f 285.—

Type B. 3 g. 3-lamps gelijkstroom
Prijs incl. Philipslampen f 170.—

Type B. 4 g. 4-lamps gelijkstroom
Prijs incl. Philipslampen f 195.—

De nieuwste Philips luidspreker No. 2019, als foto f 65.—

Uitvoering van het toestel als Serie A.

- *"Catalogus van Radio-Ontvang-Toestellen en toebehooren", Friesche Radio Industrie, seizoen 1929-1930, pag. III en IV.*

- *Tablephone, onderzettafel met ingebouwde luidspreker. Catalogus 1929-1930. Afmetingen: b x h x d = 64 x 80 x 33,5 cm.*

- *F.R.I. Plaatstroom-Gloeistroom-Combinatie PK4, een combinatie van een plaatstroom- en gloeistroomapparaat, voorzien van een voltmeter. Uit de catalogus 1929-1930. Catalogusprijs f 92. Afmetingen: b x h x d = 34,9 x 30 x 16 cm.*

Philips kondigt in 1929 aan licentieheffing te gaan invoeren op het gebruik van zijn octrooien voor toestellen die in ons land vervaardigd of geïmporteerd worden. In 1930 komt die heffing er inderdaad. Voor veel kleine radiofabrikanten betekent dat het einde van hun activiteit. Zij kunnen zich die extra kosten namelijk niet veroorloven. Ook John Beenen trekt zijn conclusies. Hij blijft nog wel enige tijd zijn toestellen uitverkopen. Eind 1933 verschijnt de laatste advertentie van de Friesche Radio Industrie.

De door John Beenen vervaardigde producten dragen meestal zijn firmaplaatje (elders in dit artikel afgebeeld) en/of een bescheiden wit plaatje met in zwarte letters F.R.I., maar geen typeplaatje.

Radiodistributie

In april 1928 dient John Beenen een verzoek in bij de gemeente Opsterland voor een vergunning voor het oprichten van een radiocentrale en radiodistributienet voor Gorredijk en naaste omgeving. Deze aanvraag wordt afgewezen, maar uiteindelijk verleent de gemeente Opster-

Radio Centrale - Gorredijk

Nog 12 abonné's

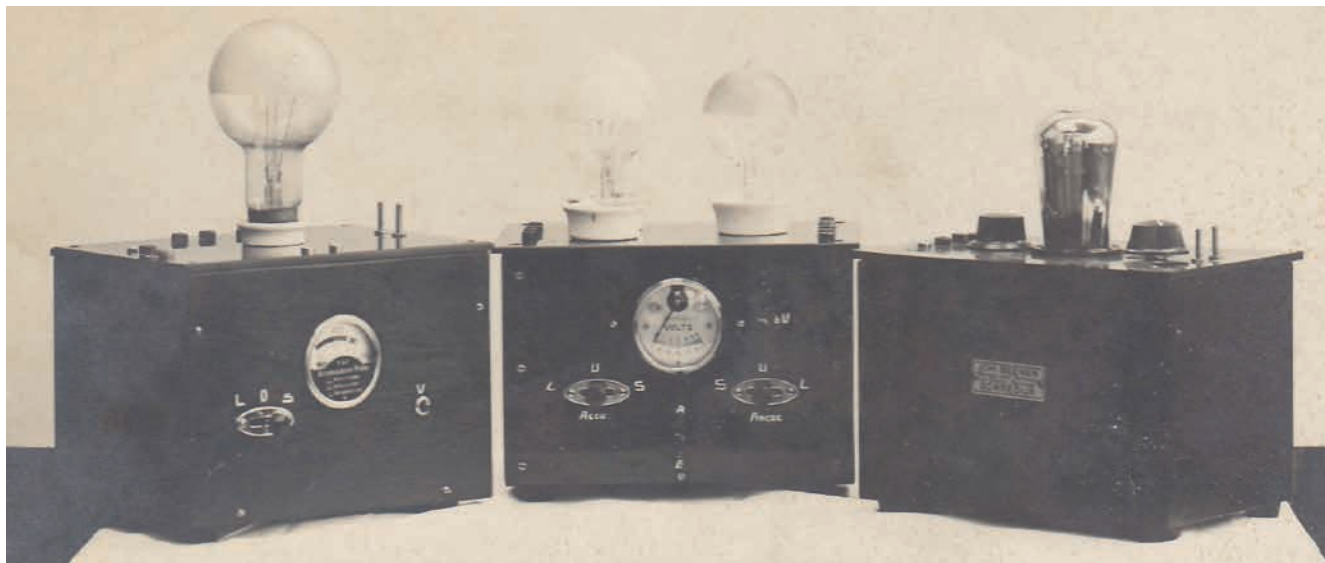
(dus totaal 160) en wij zullen overgaan tot doorgifte van het **3e programma.**

Het is dus van belang met aansluiting niet te wachten, doch zich spoedigst op te geven.

Tarief A. Aansluitkosten f 16 plus aanschaffing van luidspreker. Abonnement f 2 per maand of 50 cent per week.

Tarief B. f 3 per maand of 75 cent per week. Geen verdere kosten van luidspreker en aanleg.

- *Advertentie in De Woudklank van 22 december 1932.*

- *Foto van opstelling van voedings- c.q. laadapparaten, waarschijnlijk op een tentoonstelling. Bij de twee apparaten links wordt gebruik gemaakt van gloeilampen (voor stroomstabilisatie). De letters S, U en L bij de schakelaars staan voor SPELEN, UIT en LADEN.*

land hem in maart 1931, na herhaalde verzoeken, een vergunning "voor het overspannen met draden van gemeentegronden en eigendommen en voor het bevestigen van draden aan en het plaatsen van steunpunten".

In april 1932 krijgt John Beenen ook de noodzakelijke ministeriële machtiging voor de aanleg en het gebruik van een radiodistributie-inrichting voor een gedetailleerd omschreven gebied binnen de gemeente Opsterland. In de loop van 1934 worden achtereenvolgens de aansluitingen in Gorredijk, Lippenhuizen, Langezwaag, Terwispel en tenslotte Tijnje gerealiseerd.

Later zal John Beenen ook nog een radiodistributiesysteem aanleggen in de gemeente Heerenveen.

Verdere ontwikkeling

Eind 1932 opent John Beenen een winkel in Gorredijk op het adres Hoofdstraat c.q. Noordoost-Dubbelestraat 456. Hij verkoopt er verlichtingsartikelen, elektrische apparatuur en radiotoestellen van diverse merken.

Als een bijzondere service kunnen zijn klanten hun stem op een grammofoonplaat laten vastleggen. Ook verzorgt hij met zijn mobiele versterkers en grote luidsprekers het geluid bij lokale evenementen.

In 1942 laat hij de omschrijving van zijn bedrijfsactiviteiten in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel uitbreiden tot "Electrotechnisch installateursbedrijf en kleinhandel in electrotechnische artikelen; aanleg van radio en kleinhandel in radiotoestellen, -onderdelen e.d.; wikkelinrichting".

Op 15 november 1952 treedt John Beenen als eigenaar uit en draagt hij zijn bedrijf over aan zijn zoons Wilhelm en Henk. Zij bouwen de onderneming verder uit. Deze omvat vandaag diverse verzelfstandigde bedrijven en vestigingen in Gorredijk en Heerenveen.

Inlevering radiotoestellen 1943

Bij de verplichte inlevering van radiotoestellen in 1943, treedt John Beenen op verzoek van de burgemeester op als radiotechnicus bij inleveringsbureaus van de gemeenten Opsterland en Achtkerspel.

Helaas heeft de auteur in de inleveringsregisters van Friesland geen toestellen van het fabricaat John Beenen of Friesche Radio Industrie kunnen traceren. Het inleveringsregister van de gemeente Opsterland, waar het merendeel van zijn klanten woonde, is overigens ook niet bewaard gebleven.

74 jaar oud

Samen met zijn echtgenote Jantje Eberina Holthuis krijgt John Beenen in totaal vijf kinderen. Hij overlijdt op 11 september 1955, op 74-jarige leeftijd.

Verantwoording

Graag wil ik Johan Beenen in Gorredijk (kleinzoon van John Beenen) hartelijk bedanken voor zijn medewerking bij het realiseren van dit artikel. In het bijzonder betreft dit de hulp bij het fotograferen van objecten uit zijn collectie en voor het vertrouwen om mij inzage te geven in het familiearchief.

Ed Plevier komt dank toe voor het verstreken van adviezen bij het identificeren van de radiotoestellen.

Beide heren ben ik erkentelijk voor het doornemen van het manuscript van dit artikel.

Alle afgebeelde toestellen bevinden zich in de collectie van Johan Beenen, tenzij anders vermeld. Brochures, catalogi en foto's zijn afkomstig uit zijn archief. Alle kleurenfoto's van toestellen en meubels zijn van de hand van de auteur.

Referenties

- [1] Familiearchief Johan Beenen
- [2] Gemeentearchief Opsterland (1920-1985), inventarisnummer 1608
- [3] Archief Tresoar Leeuwarden, toegangsnummer 52-02, dossier 07695.

